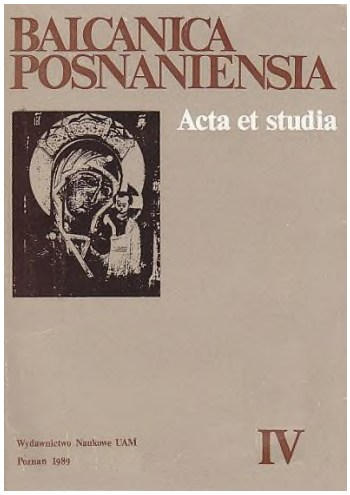

Penev Penjo St., *Rola bizantyjskiego języka greckiego w formowaniu się starobułgarskiego języka literackiego: na materiale starobułgarskiego przekładu apostoła w odpisie slepczeńskim*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia" 1989, t. 4, s. 375–388.

https://doi.org/10.14746/bp.1989.4.29

https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54802

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
http://bch.amu.edu.pl

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.
http://bch.amu.edu.pl

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych". Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM". Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The task was carried out within the framework of the competition "Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries". The project entitled "Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University". The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024).
Total value of the project: PLN 247,236.00.
Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIWERSYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

BALCANICA POSNANIENSIA IV
UAM Poznań 1989

ROLA BIZANTYJSKIEGO JĘZYKA GRECKIEGO W FORMOWANIU SIĘ STAROBUŁGARSKIEGO JĘZYKA LITERACKIEGO

(na materiale starobułgarskiego przekładu apostoła w odpisie slepczeńskim)

PENJO ST. PENEV

ABSTRACT. Penev Penjo St., *The role of Byzantine Greek language in formation of Old Bulgarian literary language (on the material of Old Bulgarian translation of the apostle in Slepchen copy)*. Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, IV, Poznań 1989, Adam Mickiewicz University Press, pp. 375 - 388. ISBN 83-232-0231-1. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

The author has discussed the problem of influence of the original Greek on the Old Bulgarian translations. Manifestations of this have been looked for in the syntax of the so called Slepchenski apostle. The author has arrived at a conclusion that the presence of the so called Grecisms is not a proof of application of norms of the Greek language, what also counts is the phenomenon of structural uniformity and parallel development of Greek and Old Bulgarian.

Penjo St. Penev, Paisij Chilendarskij University, Plovdiv, Bulgaria.

Problem wpływu oryginałów greckich na pierwsze starobułgarskie przekłady zawsze odgrywał pierwszorzędne znaczenie w ogólnej ocenie przekładu. Wiadomo że wartości i zalet przekładu nie trzeba szukać tylko w jego dokładności i w sensowej zgodności z oryginałem, ale i wiernym oddaniu norm języka, na który się przekłada. A biorąc pod uwagę fakt, że wraz z pierwszymi przekładami tekstów liturgicznych rodziły się normy literackie języka starobułgarskiego, który dotychczas nie miał formy piśmiennej i nie był wykorzystywany do celów literackich, oczywiste jest, przed jakimi wielkimi trudnościami stanęli Apostołowie słowiańscy — soluńscy bracia Cyryl i Metody i jakim epokowym wydarzeniem było ich dzieło tłumaczenia, które dało Słowianom piśmiennictwo, zapewniając im tym samym dostojne miejsce wśród cywilizowanych narodów.

W celu osiągnięcia przekładów dokładnie odpowiadających oryginałom greckim, Cyryl i Metody wykorzystali język mówiony poddając go obróbce literackiej i wzbogacając nowymi środkami wyrażania; stworzyli „s izključitelna veština oblika na edin nov literaturen ezik s veliko prednaznačenie, dali sa i nasokata za knižovnoto razvitie na slavjanskata reč prez sledvaštite vekove"[1].

[1] L. Andrejčin, *Iz istorijata na našeto ezikovo stroitelstvo*, Sofija 1977, s. 14.

Ocena jakości pierwszych starobułgarskich przekładów jest różna; w literaturze naukowej spotykamy zasadniczo przeciwstawne stanowiska[2]. Sprzeczność tych stanowisk uwarunkowana jest najczęściej skłonnością do różnorodnego sposobu oceniania roli i wpływu oryginałów greckich. Oczywiście oba te skrajne stanowiska, głoszące: jedno — niewolniczą zależność starobułgarskich przekładów od greckich oryginałów, i drugie — ich pełną niezależność od tych pierwowzorów, są w jednakowym stopniu nieuzasadnione i nie do przyjęcia w nauce.

Zwykle uważa się, że — z wyjątkiem warstwy leksykalnej, w której pozostają nie przetłumaczone niektóre greckie słowa o specyficznym, terminologicznym charakterze[3] — wpływ oryginałów greckich na pierwsze przekłady starobułgarskie widoczniej przejawia się głównie na płaszczyźnie syntaktycznej, gdzie w stosunkowo niewielkiej liczbie wypadków czysto słowiańska osnowa dialektu soluńskiego ustępuje miejsca jakiemuś greckiemu zwrotowi językowemu[4]. Przy takich okazjach niektórzy badacze mówią nawet wprost o „greckiej pożyczce składniowej" rozumiejąc pod tym pojęciem adaptację lub transpozycję do starobułgarskiego tekstu takich syntaktycznych prawideł i modeli, które bez interferencji z językiem greckim nie istnieją w starobułgarskim systemie gramatycznym i są obce starobułgarskiemu językowi mówionemu[5].

Problem wydzielenia grecyzmów syntaktycznych i ich wewnętrznej dyferencjacji jest dość złożony[6] i od dawna przyciąga uwagę badaczy starobułgarskich zabytków językowych[7]. Niektórzy z nich w sposób zasadniczy rozdzielają syntaktyczne grecyz-

---

[2] Przeglądu różnych stanowisk dokonali: J. Bauer, *Vliv řečtiny a latiny na vývoji syntaktické stavby slovanských jazyků*, (w:) *Československé přednášky pro IV Mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě*, Praha 1958, s. 73 - 95 (dokładnie s. 76 n.) oraz A. A. Meščerskij, *O sintaksise drevnih slavjano-russkih perevodnyh proizvedenij*, (w:) *Teorija i kritika perevoda*, Leningrad 1962, s. 85 - 86. Różne stanowiska komentowane są przez Vereščagina, patrz: E. M. Vereščagin, *Iz istorii vozniknovenija pervogo literaturnogo jazyka slavjan. Perevodčeskaja tehnika Kirilla i Mefodija*, Moskva 1971, s. 9 - 11.

[3] Według nas, wyjaśnienie poczynione przez Vereščagina, że istnienie greckich pożyczek w pierwszych starobułgarskich przekładach podyktowane jest różnicą w obu kulturach (greckiej i starobułgarskiej) jest uzasadnione i możliwe do przyjęcia. Patrz: Vereščagin, *Perevodčeskaja tehnika...*, s. 47.

[4] Por.: K. Mirčev, *Konstantin-Kiril, s"zdatel na starob"lgarskija knižoven ezik*, (w:) *T"ržestvena sesija za 1100-godišninata na slavjanskata pismenost. Dokladi i materiali*, Sofija 1965, s. 70 - 71.

[5] Szczegółowo — patrz: R. Růžička, *O ponjatii „zaimstvovannyj sintaksis" v svete teorii transformacionnoj grammatiki*, Voprosy jazykoznanija, 4, 1966, s. 80 - 96.

[6] O teoretycznych zasadach przy wydzielaniu pożyczek syntaktycznych — patrz: V. N. Jarceva, *Problema vydelenija zaimstvovannyh elementov pri rekonstrukcii spravnitelno-istoričeskogo sintaksisa rodstvennyh jazykov*, Voprosy jazykoznanija, 6, 1956, s. 3 - 14; M. M. Makovskij, *Ob opredelenii avtohtonnosti sintaksičeskih modelej pri analize „otklonenij ot originala"*, Voprosy jazykoznanija, 1, 1961, s. 99 - 105.

[7] Patrz np.: H. Birnbaum, *Zur Aussonderung der syntaktischen Gräzismen im Altkirchenslavischen. Einige methodische Bemerkungen*, Scando-Slavica, 4, 1958, s. 239 - 257; R. Růžička, *Griechische Lehnsyntax im Altslavischen*, Zeitschrift für Slavistik, 2 - 4, 1958, s. 173 - 185. Artykuł przetłumaczony jest na język bułgarski, por.: R. Růžička, *Gr"cki sintaktični zaemki v staro-*

my zbierając je w dwie duże grupy: warstwę niestrukturalnych, mechanicznie zapożyczonych elementów (grecyzmy właściwe lub kalki) i warstwę strukturalnych zjawisk językowych, które nie są obce słowiańskiej osnowie, a pod wpływem oryginału następuje tylko ich aktywizacja i wzmożone użycie[8]. Zachowując taki podział pokażemy niżej przejawy wpływu greckiego oryginału na starobułgarski przekład apostoła zamieszczony w odpisie slepczeńskim (zastrzegamy, że te przejęte językowe elementy lub wzory, dla których brak przykładów w odpisie slepczeńskim, nie będą omawiane i komentowane). Przykłady wybrane ze Slepczenskiego apostoła będą porównywane z tekstem innych wczesnych odpisów apostoła, które dotychczas opracowano i wydano (spis skrótów i wydania zabytków zamieszczono na końcu artykułu). Wraz z tekstem starobułgarskim cytujemy paralelny nowotestamentowy tekst grecki[9].

Do niestrukturalnych, mechanicznie zapożyczonych modeli syntaktycznych należą:

a) zachowana w starobułgarskim przekładzie grecka konstrukcja składniowa accusativus cum infinitivo po verba dicendi, sentiendi, declarandi et verba voluntatis;

b) wyrażenie przyimkowe *vъ*+biernik w funkcji orzecznika przy czasowniku *byti* wobec grec. γίνεσθαι, εἶναι εἰς+accusativus;

c) oddawanie greckiego członu określającego poprzez formy zaimków względnych: *jьže, jaže, ježe*;

d) połączenie: *vъnegda*+infinitivus wobec grec. ἐν τῷ+infinitivus;

e) połączenie: *jěko*+infinitivus wobec grec. ὡς, ὥστε+infinitivus;

f) użycie perfektywnego praesensu w funkcji imperatywnej;

g) przestrzeganie w starobułgarskim przekładzie kongruencji występującej w oryginale greckim. Mamy tu na myśli użycie kilku podmiotów połączonych z orzeczeniem w liczbie pojedynczej; w języku greckim określane jest to mianem „konstrukcja pindarowska";

h) grecyzacja szyku wyrazów w przekładzie starobułgarskim;

---

b"lgarski, (w:) *Ezikovedska b"lgaristika v GDR. Sbornik statii*, Sofija 1982, s. 256 - 269; Bauer, *Vliv řečtiny...*, s. 73 - 95; E. Dvořáková, *Syntaktické grecismy v cirkevní slovenštině a ve staré ruštině*, Československá Rusistika, 2, 1959, s. 115 - 120; R. Večerka, *Vliv řečtiny na staroslověnštinu*, Listy filologické, 2, 1971, s. 129 - 151; tenże, *Otnositelno problematiki vlijanija grečeskogo na staroslavjanskij*, (w:) *Actes du I-er Congrès International des Études Balkaniques et Sud-Est Européennes*, VI, Sofia 1968, s. 201 - 215; Meščerskij, *O sintaksise...*, s. 83 - 103.

[8] Por. Birnbaum, o.c., i tenże, *Obščeslavjanskoje nasledie i inojazyčnye obrazcy v strukturnyh raznovidnostjah staroslavjanskogo predloženija*, (w:) *American contributions to the VI international Congress of Slavists, I*, The Hague 1968, s. 29 - 63.

[9] Tekst grecki cytowany jest według wydania krytycznego: E. Nestle, *Novum Testamentum graece*, ed. 15, Stuttgart 1932. Sprawdzony jest także i z greckim synodalnym przekładem Nowego Testamentu – Ἡ καινὴ διαθήκη. Ἀθῆναι, 1946. oraz z wydaniem krytycznym: K. Aland, M. Black, C. Martini, B. Metzger, A. Wikgren, *The greek New Testament*. Münster-Westphalia 1980. Odchylenia zauważone w tych trzech wydaniach stawiamy w nawiasach.

i) brak właściwego językowi starobułgarskiemu podwójnego przeczenia (polinegacji);

j) opuszczanie partykuły przeczącej *li*;

k) nieprzestrzeganie formy genetivu po czasownikach percepcyjnych i życzących (verba sentiendi et verba voluntatis).

Ponieważ wyliczone powyżej konstrukcje syntaktyczne są przedmiotem oddzielnego artykułu, nie będą więc tutaj analizowane i ilustrowane przykładami. Skoncentrujemy się natomiast na drugiej grupie syntaktycznych grecyzmów. W niej zebrane są te konstrukcje, zwroty i całe zdania, które ze względu na swoją strukturę możliwe są w języku starobułgarskim i nie są obce jego słowiańskiej osnowie. Grecki oryginał oddziałuje tu tylko aktywizująco — wzmaga częstotliwość ich użycia.

Do grupy struktur aktywizowanych wpływem oryginału włącza się zwykle następujące zjawiska językowe:

a. Połączenie dopełnienia biernikowego z predykatywnym imiesłowem (accusativus cum participio) w przekładzie starobułgarskim jako ekwiwalent grec. konstrukcji accusativus cum infinitivo:

DzAp. 12, 14 *pověda stoǫšta Petra* ἀπήγγειλεν ἑστάναι τὸν Πέτρον (Sl.Kp. Tls.), *skaza Petra stoǫšta* (O.Š.Chv. Chr.), *stoešta Petra* (Chr.);

17, 7 *crě glъšte inogo sǫšta Isa* βασιλέα ἕτερον λέγοντες εἶναι Ἰησοῦν (Sl.Chr. Tls.), ale — *glǫšte byti Isaa* (O.Š.Chv.Mk.Vr.Kp.). W drugiej grupie rękopisów bezokolicznikowa grecka konstrukcja jest kalkowana.

17, 29 *podobьna sǫšta Ba* τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον (Sl.Tls.), *Ba šušta podobьna* (Chr.), ale — *Bu byti podobnu* (Š.Chv. Kp.), *Bu byti člku podobьnu* (O.);

I Kor. 11, 18 *slъ(i)šǫ rasprę vъ vasъ sǫštǫ* ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν (Sl.Š.Chv. Chr.Kp.), *byvaǫšta* (Kp.);

II Tym. 2, 18 *glašę vъskrěšenie juže byvъši* λέγοντες (τὴν) ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι (Sl.O.Š.Chv.), ale — *glašę vskrseniju že byvše* (Kp., bardziej prawdopodobne: *vskrseni(je) juže*);

Połączenie dopełnienia biernikowego i uzgodnionego z nim predykatywnego imiesłowu (które określa się jako ogólnosłowiańskie dziedzictwo [10]) wraz z autochtonicznym słowiańskim zwrotem — celownikiem przy bezokoliczniku, służy w tekstach starobułgarskich oddawaniu biernikowo-bezokolicznikowej konstrukcji greckiej.

b. Konstrukcja nominativus cum infinitivo w przekładzie starobułgarskim wobec grec. accusativus cum infinitivo:

Rzym, 2, 19 *upovaeši sebě vožda byti* πέποιθάς τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι (Sl.Š. Chv.Kp.), *upьvaješi že sebe* (Š.Chr.Chv.), *že sebe* brakuje w Kp., ale *voža byti* (Chr.);

11, 8 *oči ne viděti i uši ne slyšati* ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν (Sl.Š.Chr.Chv.), *ωčima, ušima* (Kp.);

[10] Por.: Birnbaum, *Obščeslavjanskoje nasledie...*, s. 57.

II Kor. 7, 11 *sъstaviste sebe čisti byti* συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι (Sl. Chr.Kp.Chv.);

Z przytoczonych przykładów widać, że używana jest bardziej typowa dla składni starobułgarskiej konstrukcja z mianownikiem jako równoważnik grec. konstrukcji biernikowej. Tylko w jednym z porównywanych tekstów apostolskich pod wpływem grec. oryginału zachowana została konstrukcja biernikowo-bezokolicznikowa, por. Rzym. 2, 19 w Chr.

Gdy podmiot zdania głównego jest identyczny z podmiotem konstrukcji bezokolicznikowej, wówczas ta ostatnia staje się mianownikowa (nominativus cum infinitivo). Por.:

DzAp. 17, 18 *stranьskъ b(ěs)ъ mьnitъ sę propovědatelъ byti* ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι (Sl.Tls.), *tuždimъ běsomъ propovědnikъ mnitъ sę byti* (O. Mk.Š.Kp.), *čjužichъ běsъ propovědnikъ mьnitъ sę byti* (Chr.Chv.), *běsovъ* (Chv.);

I Kor. 3, 18 *ašte kto mnitъ sę prěmǫdrъ byti* εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι (Sl.Š.Chv.);

14, 37 *ašte kto mnitъ sę prorokъ byti ili dchvenъ* εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι ἢ πνευματικός (Sl.Chr.Š.Kp.Chv.), *ili duchomъ* (Chv.); por. także: I Kor. 11, 16; Filip. 1, 21; 3, 4; 4, 11 i inne.

c. Konstrukcja dativus cum infinitivo w przekładzie starobułgarskim wobec grec. accusativus cum infinitivo:

I Kor. 7, 11 *mǫžu ženy ne ѿpuštati* ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι (Sl.Chr.Kp.Chv.), ale — *mužь ženy da ne puštaetъ* (Š.);

14, 5 *velę že vamъ glti ǫzyky* θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις (Sl.Š.Chv. Chr.Mk.Kp.), *vsěmъ vamъ* (Chr.Š.Chv.Mk.Kp.), ale — *volę že vy glati ǫzyky* (O.) W O. widzimy konstrukcję mianownikową wobec grec. biernikowej (w języku starobułgarskim forma *vy* jest homonimiczna, jednak użycie tu krótkiej formy celownikowej lub biernikowej jest mało prawdopodobne).

Żyd. 7, 24 *sъ že zane prъbyti emu vъ věky* ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα (Sl.Š.Chv.), *prěbyvati* (S.Chv.), ale — *prěbyvanie emu radi* (Kp.);

Celownikowo-bezokolicznikowa konstrukcja występuje także w: DzAp. 8, 38; 40; 9, 3; 10, 25; 15, 39; Jak. 1, 18; 3, 10; Rzym. 3, 4; 28; 6, 11; 7, 6; 15, 19; I Kor. 1, 7; 10, 20; II Kor. 5, 10; 7, 11; Gal. 4, 18; Żyd. 13, 6 i in.

Przypuszcza się, że starobułgarska celownikowo-bezokolicznikowa konstrukcja ma idiomatyczne pochodzenie słowiańskie[11]. Ilościowo wzmożone użycie tego połączenia syntaktycznego jest typowym przypadkiem aktywizującego wpływu oryginału greckiego na starobułgarski przekład[12]. Tak więc jego częstotliwość

---

[11] Szczegółowo o różnych modelach syntaktycznych dla tego zwrotu — patrz: R. Mrazek, *K dativno-infinitivnym konstrukcijam v staroslavjanskom jazyke*, (w:) Sbornik praci filosofické fakulty Brněnské University 1963, A 11, s. 107 - 126.

[12] Por.: Birnbaum, o.c.

i funkcjonalny zakres przyjąć można jako częściowe naśladowanie akuzatywno-infinitywnej konstrukcji greckiej[13].

d. Konstrukcja dativus absolutus w przekładzie starobułgarskim wobec grec. genetivus absolutus[14]:

Rzym. 5, 6 *ešte bo... sǫštimъ namъ nemoštnomъ* εἴ (ἔτι) γε (γὰρ)... ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν (Sl.Š.Chv.Chr.O.Kp.Mk.), *edinače bo* (O.), *nemoštnymъ* (O.Kp.);

I Kor. 8, 10 *ne svěst(ь) li emu nemoštnu sǫštu sъziždetъ sę jasti* οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται ... τὸ ... ἐσθίειν (Sl.Š.Chr.Kp.), *jego* (Chr.), *sъnědati* (Chr.), ale — *ego nemoštna sǫšta sъziždetъ sę snědati* (O.), *emu nemoštna sǫšte* (Mk.), *nemošть na sušty* (Chv.).

W O. mamy kalkę dopełniaczowej konstrukcji greckiej.

Żyd. 8, 4 *sǫštimъ Iereomъ prinosęštimъ po zakonu dary* ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα (Sl.Š.Chv.Chr.Kp.Mk.), *stⅈljemъ* (Chr.), ale — *sǫštii že Ierei prinosętъ dary po zakonu* (O.).

W O. spotykamy bardziej swobodne tłumaczenie greckiego połączenia syntaktycznego. Datywna konstrukcja występuje też w: DzAp. 1, 9; 8, 7; 10, 9; 10; 44; 13, 2; 24; 16, 16; 17, 16; 20, 7; 9; 26, 14; II Kor. 4, 18; 12, 21; Żyd. 8, 9 i in.

Jakkolwiek najczęściej spotykany jako ekwiwalent grec. genetivi absoluti, dativus absolutus jest elementem arsenału czysto słowiańskich środków składniowych[15].

---

[13] O współzależności między przekładami starobułgarskimi i greckimi oryginałami w zakresie użycia infinitivu — patrz: F. Pastrnek, *Die griechischen Artikelkonstruktionen in der altkirchenslavischen Psalter- und Evangelienübersetzung*, Archiv für slavische Philologie, 25, 1903, s. 383 - 385; S. Słoński, *Die Übertragung der griechischen Nebensatzkonstruktionen in den altbulgarischen Sprachdenkmälern*, Kirchhein N.-L. 1908; O. Grünenthal, *Die Übersetzungstechnik der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung*, Archiv für slavische Philologie, 31, 3 - 4, 1910, § 18, s. 1 - 5; K. Mirčev, *K"m istorijata na infinitivnata forma v b"lgarskija ezik*, GSU-IFF, 33, 12, s. 3 - 34; K. Horálek, *K otázce staroslověnského infinitivu*, (w:) *Sbornik Pocta Fr. Travničkovi a F. Wolmanovi*, Brno 1948, s. 159 - 165; A. Dostál, *K infinitivnim vazbám zvláště v staroslověnštině*, (w:) *Studie ze slovanské jazykovědy*, Praha 1958, s. 255 - 261; A. Milev, *Členuvanijat gr"cki infinitiv v evangelskija tekst i negovoto predavane v starob"lgarskija prevod*, Izvestija na instituta za b"lgarski ezik, VIII, 1962, s. 75 - 91; K. Haderka, *Sočetanija subjekta, svjazannogo s infinitivom, v staroslavjanskih i cerkovnoslavjanskih pamjatnikah*, Slavia, 4, 1964, s. 505 - 533; L. Pacnerova, *Sintaksis infinitiva v staroslavjanskih evangelskih kodeksah s točki zrenija tehniki perevoda*, Slavia, 4, 1964, s. 534 - 557.

[14] O występowaniu tej konstrukcji w nowotestamentowym tekście greckim — patrz: A. T. Robertson, *Kratka gramatika na novozavetnija gr"cki ezik*, (w:) *Gramatika na gr"ckija biblejski ezik. Vehti i Novi zavet*, pod redakcijata na N. N. Glubokovski, Sofija 1927, s. 243 - 244.

[15] Tej starobułgarskiej konstrukcji syntaktycznej poświęcono wiele opracowań. Odnotujemy ważniejsze z nich: I. Belorusov, *Datelnyj samostojatelnyj padež v pamjatnikah cerkovno-slavjanskoj i drevnerusskoj pismennosti*, Russkij filologičeskij vestnik, 41, Varšava 1899, N 1 - 2, s. 71 - 146; J. Stanislav, *Dativ absolutný v starej cirkevnej slovančině*, Byzantinoslavica, V, 1933/34, s. 1 - 112; L. Nečásek, *Staroslověnské dativní vazby participální a jejich předlohy v řeckém textu evangelií*, Slavia, 1, 1957, s. 13 - 30; R. Růžička, *Struktur und Echtheit des altslavischen*

Przy jego pojawianiu się w starobułgarskich przekładach wzorzec grecki odgrywa rolę przede wszystkim aktywizującą, a jego użycie ma charakter stylizacyjny, co jest szczególnie charakterystyczne dla literatury przekładowej[16]. Niektórzy badacze przypuszczają, że zamiana niezależnego dopełniacza na niezależny celownik jest spowodowana analogią, zasadzającą się na nierzadko pojawiającej się w przekładach równości: grec. genetivus=strblg. dativus[17] (por. użycie celownika dzierżawczego).

Wyodrębnione w starobułgarskim przekładzie dwuskładnikowe zwroty syntaktyczne (dwa imiesłowowe i dwa bezokolicznikowe), których czysto słowiańskie pochodzenie nie budzi wątpliwości, są świadectwem wpływu oryginału na dobór językowych środków wyrażania i częstotliwości ich użycia, a także i swego rodzaju obróbki przejmowanych elementów (mamy na myśli wykorzystanie połączeń dopełnienia bliższego z predykatywnym imiesłowem i użycie mianownikowej formy przy bezokoliczniku dla oddania grec. konstrukcji biernikowo-bezokolicznikowej).

e. Wpływ oryginału greckiego na system spójnikowy w starobułgarskim przekładzie apostoła.

W odróżnieniu od zdania pojedynczego, do którego przenikanie obcych elementów jest silnie ograniczone, w budowie zdania złożonego, a szczególnie w systemie spójnikowym wpływ języka greckiego sięga głębiej. Oprócz tego, że cała budowa zdania upodabnia się do greckiej, także i wiele z wyrażeń spójnikowych bezpośrednio odpowiada greckim z właściwymi im funkcjami[18].

O wpływie greckiego oryginału na dobór spójnikowych środków wyrażania w zdaniu starobułgarskim[19] można mówić w następujących wypadkach:

ašte i — wobec grec. εἰ καὶ: I Ptr. 3, 14; II Kor. 4, 16; 7, 8; 12; Filip. 3, 12; Żyd. 6, 9; wobec grec. ἐὰν καὶ: Gal. 6, 1;

---

dativus absolutus, Zeitschrift für Slavistik, 4, 1961, s. 588 - 596. Artykuł ten jest przetłumaczony na język bułgarski — R. Růžička, *Struktura i avtentičnost na starob"lgarskija dativus absolutus*, (w:) *Ezikovedska b"lgaristika v GDR...*, s. 270 - 279; P. Ilčev, *Za specifikata na stb. dativus absolutus*, B"lgarski ezik, 3, 1963, s. 211 - 223; A. Milev, *Datelen samostojatelen v gr"ckija tekst na evangelijata i negovoto predavane v starob"lgarskite tekstove*, Izvestija na instituta za b"lgarski ezik, XI, 1964, s. 67 - 75; B. I. Skupskij, *Ob odnom grečeskom sootvetstvii datelnogo samostojatelnogo*, Filologičeskie nauki, 4, 1973, s. 47 - 57; tenże, *Datelnyj samostojatelnyj i voprosy slavjanskogo perevoda evangelija*. Actoref. Moskva 1975, s. 3 - 31.

[16] Dokładniej — patrz: Birnbaum, *Obščeslavjanskoje...*, s. 60.

[17] Por.: R. Růžička, *Gr"cki sintaktični zaemki...*, s. 267.

[18] O środkach spójnikowych w przekładach starobułgarskich — patrz: J. a M. Bauerovi, *Staroslověnské ašte*, Slavia, 2, 1957, s. 157 - 179; M. Bauerová, *Existovala ve staroslověnštině spojka nebo, částice ali?*, Slavia, 4, 1957, s. 572 - 575; J. Bauer, *Slovanské spojky s -bo*, (w:) *Studie ze slovanské jazykovědy*, Praha 1958, s. 79 - 92; M. Bauerová, *Staroslovenské spojky bo, nebo, nebon a ibo*, ibid., s. 93 - 101; E. Dogramadžieva, *Struktura na starob"lgarskoto složno s"čineno izrečenie*, Sofija 1968; także: *V"prosi na knižovnata teorija i praktika u Joan Ekzarch (s material ot s"juznata sistema v „Sestodneva"*), B"lgarski ezik, 2, 1980, s. 108 - 115.

[19] Por.: Bauer, *Vliv řečtiny...*, s. 73 - 83.

ašte bo — wobec grec. εἰ γὰρ: II Ptr. 2, 20; I J. 2, 19; Rzym. 4, 2; 8, 12; 11, 21; I Kor. 2, 8; 9, 17; 15, 16; II Kor. 8, 12; Gal. 2, 18; 3, 21; Kol. 2. 5; Żyd. 2, 2; 9, 13; wobec grec. ἐὰν γὰρ: I Kor. 9, 16; 11, 6; II Kor. 12, 6; 13;

ašte ne — wobec grec. ἐὰν μή: I Kor. 9, 16; Gal. 2, 16; Efez. 4, 9; wobec εἰ μή: I Kor. 14, 5; II Kor. 12, 13; Gal. 1, 7; Efez. 4, 9;

ašte ubo ne — wobec ἐὰν οὖν μή: I Kor. 14, 11;

ašte ubo — wobec ἐὰν οὖν: Rzym. 12, 20;

ašte kъto — wobec εἴ τίς: I Kor. 7, 12; 14, 37; II Kor. 11, 20; Kol. 3, 3; wobec ἐὰν τίς: I Tym. 1, 8;

iže ašte — wobec ὅς ἄν: I J. 2, 5; 4, 3; 15;

ježe ašte — wobec ὃ ἄν: DzAp. 8, 7; I Kor. 16, 2; Efez. 6, 8;

jeliko bo — wobec ὅσοι γὰρ: Gal. 3, 27;

kamo že ašte — wobec ὅπου ἄν: Jak. 3, 4;

ibo (połączenie: *i*+*bo*) — wobec καὶ γὰρ: Rzym. 11, 1; I Kor. 14, 8; II Kor. 12, 13; Żyd. 5, 12; 12, 29;

Nie można twierdzić, że zachowywanie greckiego oryginału przy budowie zdań złożonych jest mechanicznie kopiowane w przekładach starobułgarskich, ponieważ jest w nich przestrzegana słowiańskiego typu zgoda między poszczególnymi zdaniami prostymi[20] i między ich elementami. Wpływu oryginału szukać można tutaj jedynie w szczególnej stylizacji przy budowie zdania złożonego, stylizacji, która jest właściwa literaturze przekładowej.

f. Wpływ tekstu greckiego na system przypadkowy i przyimkowo-przypadkowy w starobułgarskim przekładzie apostoła.

Do wypadków, w których użycie form przypadkowych uważa się za uwarunkowane w pewnym stopniu wzorem greckim zalicza się zwykle:

— Użycie biernika przy czasownikach z negacją:

DzAp. 6, 13 *člvkъ sь ne prěstaet glу chulьny glę* ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παὔεται ῥήματα βλάσφημα λαλῶν (Sl.Š.), *slovesa chulna* (Kp.);

16, 28 *ni čtože ne sьtvori sebě zla* μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακὸν (Sl.O.), ale — *ničesože* (Kp.Mk.), *ničesože ne* (S.).

Użycie biernikowego dopełnienia po przeczącym orzeczeniu nie jest zupełnie obce zabytkom starobułgarskim, ale prawie we wszystkich wypadkach jest ono motywowane albo semantycznie, albo morfologicznie, albo syntaktycznie[21]. Przy wyborze formy biernikowej zamiast dopełniaczowej (w językach słowiańskich użycie dopełniacza jest kontynuacją indoeuropejskiego genetywu partytywnego[22]) rola greckiego oryginału częstokroć okazuje się decydująca.

— Mianownik przy orzeczeniu zaprzeczonym:

---

[20] Por.: Słoński, *Die Übertragung...*, s. 1 - 75.

[21] Por.: R. Večerka, *Sintaksis bespredložnogo roditelnogo padeža v staroslavjanskom jazyke*, (w:) *Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka*, Praga 1963, s. 205 - 209.

[22] Patrz: A. Meje, *Obščeslavjanskij jazyk*, Moskva 1951, s. 374.

Rzym. 3, 10 *nĕstъ pravedenъ niktože* οὐκ ἔστιν δίκαιος οὐδὲ εἷς (Sl.Chv.) *pravьdnikъ* (Š.Kp.) ale — *pravьdьnika* (Chr.);

3, 12 *nĕstъ tvorę bl̄gostynę* οὐκ ἔστιν ὁ ποιῶν χρηστότητα (Sl.Chr.Kp.), ale — *tvoreštago* (Š.Chv.);

Kol. 3, 11 *nĕstъ Elinъ ni Ijudei obrězanie i akrovüstiě varvarъ Skütъ rabъ svobodъ* οὐκ ἔνι "Ελλην καὶ 'Ιουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαος, Εκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος (Sl.Š.Chv.Chr.Mk.O.), *ni... ni* (Š.), *inozemьcь* (Chr.) zam. *varvarъ*, *Slověninъ* (Chr.) zam. *Skütъ*, ale — w **Gal. 3, 28** *ně Zidovina ni Elina nĕstъ raba ni svoboda nĕstъ mǫža ni ženy* οὐκ ἔνι 'Ιουδαῖος οὐδὲ "Ελλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ (Sl.), *nĕstъ Ijudei ni Elinъ nĕstъ ni svobodъ nĕstъ mǫžeskъ polъ ni žen(e)skъ* (O.Š.Chv.Chr.Mk.);

Przytoczone przykłady pokazują, że przy wyrażaniu podmiotu w bezosobowych zdaniach przeczących występuje wahanie między mianownikiem i dopełniaczem. Tego typu wahania spotyka się tylko w wypadkach, kiedy forma *nĕstъ* ma znaczenie egzystencjalne (tak jak w przytoczonych wyżej trzech przykładach). Z punktu widzenia składni słowiańskiej bardziej prawidłowe w tych wypadkach jest użycie dopełniacza; według V. Jagicia[23] istnienie mianownika jest uwarunkowane oryginałem greckim, w którym to forma mianownikowa jest jedynie możliwa. A mimo wszystko w języku starobułgarskim użycie mianownika nie jest całkiem niedopuszczalne, i co więcej — po *nĕstъ* w funkcji łącznika to użycie jest zupełnie normalne.

— Dopełniacz przy czasownikach oznaczających spostrzeganie, myślenie, mówienie (verba sentiendi):

DzAp. 14, 8 - 9 *i eterъ mǫžъ... slyšavъ že Pavla glšta* καὶ τις ἀνὴρ... ἤκουεν(-σεν) τοῦ Παύλου λαλοῦντος (Sl.O.Kp.);

I J. 4, 5 *i mirъ poslušaetъ ichъ* καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει (Sl.Chr.Kp.Chv.), *ichъ poslušajetъ* (Š.);

W obu tych przykładach dopełniacz w dopełnieniu bliższym jest podwójnie zależny: od rekcji czasownika i od znaczeniowo-leksykalnego charakteru dopełnienia (żywotności), por. **I J. 4, 1** *jako mnosi lъžiproroci izidošǫ vъ mirъ*, **I J. 4, 5** i *mirъ poslušaetъ ichъ*;

Żyd. 3, 15 (*ašte gl*)*asa ego uslyšite* ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε (Sl.Kp.), ale — *glasъ* (Chr.Š.Chv.).

Użycie formy dopełniacza dla dopełnienia po czasownikach percepcyjnych jest w równym stopniu możliwe i w greckim, i w starobułgarskim, tak więc w tym wypadku mamy do czynienia z paralelizmem syntaktycznym w obu językach (istnienie tej właściwości w poszczególnych językach uważa się za przeżytek starego indoeuropejskiego użycia genetivu[24]). Bez wątpienia, w wyborze formy dopełniaczowej oryginał grecki odgrywał tylko rolę stymulującą.

— Połączenie *kъ*+dativus przy verba dicendi wobec grec. πρὸς+accusativus:

---

[23] Przytoczone za: Večerka, *Sintaksis...*, s. 203.

[24] Meje, o.c., s. 374.

DzAp. 11, 20 *glachǫ kъ Elinomъ* ἐλάλουν... πρὸς τοὺς "Ελληνας (Sl.O.Š.Chv. Chr.Kp.);

15, 36 *reče Pavelъ kъ Varnavě* εἶπεν πρὸς Βαρναβᾶν Παῦλος (Sl.Chv.Kp.), *rče kъ Varnavě Pavelъ* (O.Š.);

26, 14 *glaś rekъšъ kъ mně* φωνὴν λέγουσαν πρός με (Sl.Š.Chv.), ale — *rekšii mně* (Kp.);

por. także: DzAp. 8, 19; 26; 9, 10; 15; 13, 15; 15, 7; 19, 2; Rzym. 8, 31; Żyd. 1. 13 i wiele innych.

W języku starobułgarskim adresatywne znaczenie przy tej semantycznej grupie czasowników wyraża się synonimicznie: bezprzyimkowym celownikiem lub wyrażeniem *kъ*+celownik[25]. W przekładzie starobułgarskim przy realizacji jednej z tych dwóch możliwości wpływ oryginału greckiego jest aktywizujący, ale nie decydujący.

— Połączenie *otъ*+genetivus dla wyrażenia podmiotu w konstrukcjach biernych wobec grec. ὑπὸ+genetivus, διὰ+genetivus, παρὰ+dativus:

DzAp. 10, 22 *glano emu bystъ otъ agla sta* ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἁγίου (Sl.O.Mk.Kp.);

Jak. 3, 4 ὦ *žestokъ větrъ zapověemi* ὑπὸ ἀνέμων σκληρῶν ἐλαυνόμενα (Sl.Š. Chv.Kp.), *zatačěemi* (Kp.);

Gal. 3, 11 *niktože opravdaetъ sę ot*(ъ) *Ba* οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ θεῷ (Sl. O.Mk.);

Żyd. 2, 3 *glati sę* ὦ *Gi* λαλεῖσθαι διὰ τοῦ κυρίου (Sl.O.Kp.Mk.), ὦ *Ga* (Kp.Mk. O.);

por. także: DzAp. 8, 6; 10, 33; 38; 41; Jak. 1, 14; 2, 9; II Ptr. 2, 7; 17; III J. 1, 12; Rzym. 13, 1; 15, 15; I Kor. 1, 11; 10, 29; 11, 32; Gal. 1, 11; Efez. 2, 11; 5, 13; Filip. 3, 12 i inne.

W zabytkach starobułgarskich znaczenie agentywne przy konstrukcjach biernych wyraża się synonimicznie: bezprzyimkowym narzędnikiem lub połączeniem *otъ*+dopełniacz[26]. I w tym wypadku przy wyborze jednej z dwóch konstrukcji wpływ oryginału greckiego jest tylko aktywizujący.

— Użycie dopełniacza cząstkowego wobec grec. genetivus partitivus et genetivus totius:

DzAp. 8, 16 *ni na edinogo* (*že*) *ichъ napalъ* ἐπ' οὐδενὶ αὐτων ἐπιπεπτωκός (Sl.Š.Chr.Chv.Vr.);

11, 29 *kogoždo ichъ vъ služьbǫ pustiti* ἑκαστος αὐτῶν εις διακονίαν πέμψαι (Sl.Kp.Chv.), *poslati* (Chv. Kp.);

---

[25] O ilościowej współzależności obu możliwości wyrażania w starobułgarskich tekstach ewangelijnych — patrz: A. Sjöbergg, *Synonimous use of Synthetical and Analitical Rection in old church slavonic Verbs*, Stockholm-Upssala 1964.

[26] Dokładniej o współzależności obu środków wyrażania w zabytkach starobułgarskich — patrz: H. Bräuer, *Der persönliche Agens beim Passiv im Altbulgarischen. Eine syntaktische Untersuchung*, Akademie der Wissenschaften und Liter. (in Mainz) Geistes- und sozialwiss. Klasse, 3, 1952, s. 127 - 217.

Rzym. 14, 7 *nikotoryže bo nasъ sebě živetъ* οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ (Sl.O. Chr.Š.Chv.Kp.), *nikyiže* (O.Chr.Š.Chv.), *niktož* (Kp.);

por. także: I Kor. 1, 14; 14, 26; 16, 2; Efez. 4, 16; II Tes. 3, 1; Żyd. 6, 11.

W oryginale greckim oprócz bezprzyimkowego dopełniacza dla wyrażenia partytywności występują też konstrukcje przyimkowe: ἐξ i ἀπὸ + genetivus. Niektórzy badacze są skłonni przyjmować użycie bezprzyimkowego dopełniacza za mechaniczne podtrzymywanie greckiego wzoru[27], inni jednakże uważają, że — chociaż we współczesnych językach słowiańskich bezprzyimkowych konstrukcji już się nie spotyka — mimo wszystko nie były one im obce we wcześniejszych etapach ich rozwoju[28] i nie ma podstaw do mówienia o bezpośrednim przejmowaniu tej syntaktycznej właściwości.

— Dopełniacz przy formie stopnia wyższego:

I Kor. 13, 13 *bolьši seu ljuby* μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη (Sl.Š.Chv.Chr.), *bolьše že sichъ* (Tls.);

Efez. 4, 10 *i vъšedъ prěvyše vъsěchъ nb̄sъ* καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν (Sl.O.Chr.Š.Chv.Kp.);

I Tym. 5, 8 *i estъ nevěrna gori* καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων (Sl.Kp.), *nevěrьnago gorii* (Chr.S.), *gory nevyrnaago* (Chv.).

Zdaniem wielu badaczy, wykorzystywanie w językach słowiańskich formy dopełniacza przy oznaczaniu zakresu porównania wywodzi się ze starego ablatywu[29]. A jeśli chodzi o użycie w obu językach dopełniacza przy formie stopnia wyższego, to wydaje nam się, że stosowniej jest mówić o paralelnym użyciu niż o wpływie oryginału na starobułgarskie tłumaczenie. Pewien paralelizm między językiem greckim i starobułgarskim występuje też i przy innym sposobie wyrażania porównania: w strbłg. — za pomocą spójników *neže(li)* oraz *negъli*, a w grec. — poprzez spójnik ἤ.

Dzięki analizowanym przykładom mieliśmy możność przekonać się, że w zakresie użycia form przypadkowych i przyimkowo-przypadkowych oddziaływanie języka greckiego na przekład starobułgarski jest czymś więcej niż czynnikiem aktywizującym poszczególne potencjalnie istniejące w języku starobułgarskim środki wyrażania. Wpływ jego najczęściej znajduje wyraz w podtrzymywaniu jednej z konkurujących form starobułgarskich lub też innych gramatycznych środków przy ich realizacji w przekładzie[30].

g. Wpływ greckiego oryginału na użycie imiesłowów.

---

[27] Np.: K. Jordal, *Greko-russkie sintaksičeskie svjazi*, Scando-Slavica XIX, 1973, s. 143 - 163.

[28] Por.: Večerka, *Sintaksis...*, s. 189.

[29] Patrz: Meje, o.c., s. 375; A. B. Pravdin, *Ablativnye značenija roditelnogo padeža v staroslavjanskom jazyke*, Kratkie soobščenija instituta slavjanovedenija, 25, 1958, s. 42.

[30] Z. D. Popova, *K voprosu o grečeskom vlijanii na padežnuju i predložno-padežnuju sistemu staroslavjanskogo i drevnerusskogo jazykov*, Voprosy jazykoznanija, 2, 1976, s. 99 - 105.

W użyciu konstrukcji imiesłowowych istnieje największa zbieżność między bizantyjskim językiem greckim i starobułgarskim. Zwykle uważa się, że tu osiągnięta została najściślejsza syntaktyczno-stylistyczna zbieżność obu języków[31]. Mimo że w większości wypadków naśladuje dokładnie oryginał grecki, nie można powiedzieć, że starobułgarski przekład apostoła w zakresie użycia imiesłowów jest całkowicie od niego zależny[32]. W niektórych wypadkach przy oddawaniu zdeterminowanego imiesłowu greckiego w przekładzie starobułgarskim przedkłada się zdanie względne wprowadzone zaimkowymi formami *jьže*, *jaže*, *ježe*, zamiast złożonej formy imiesłowu. Wybór jednej lub drugiej możliwości jest uwarunkowany szeregiem czynników, ale decydujący w takich wypadkach jest czynnik stylistyczny, tj. dążenie do unikania powtórzeń jednakowych środków językowych, gdy te znajdują się blisko siebie[33].

Z tego, co przedstawiliśmy jasno wynika, że problem roli i wpływu bizantyjskiego języka greckiego na kształtowanie się starobułgarskiego języka literackiego jest bardzo złożony i raczej nie może być rozwiązany w obrębie tego artykułu. Oczywiste jest, że nie można każdej zbieżności między dwoma językami traktować jako wpływu bizantyjskiego języka greckiego na starobułgarski, ponieważ w wielu wypadkach istnieje strukturalna jednorodność i paralelny rozwój języków, zasadzający się na ogólnym indoeuropejskim dziedzictwie[34].

Dla starobułgarskich pisarzy bizantyjski język grecki zawsze był wzorem języka stylistycznie doskonałego. A ponieważ literacki język starobułgarski formował i kształtował się w procesie tłumaczenia, dlatego całkiem zrozumiałe wydaje się nieprzerwane dążenie pisarzy do wzbogacania możliwości wyrazu poprzez wprowadzanie do przekładów nowych sposobów wzorowanych na greckich, ale realizowanych za pomocą starobułgarskich środków językowych.

SPIS SKRÓTÓW I WYDANIA ZABYTKÓW

Chr. — Christinopolski apostoł. — Ae. Kałużniacki, *Actus epistolaeque apostolorum palaeoslovenice ad fidem codicis Christinopolitani saeculo XII scripti*, Vindobonae 1896.

Chv. — Chvalov apostoł. — Gj. Daničić, *Hvalov rukopis*, Starine, III, Zagreb 1871, s. 100 - - 146.

---

[31] Por.: Růžička, *Gr"cki sintaktični zaemki...*, s. 265.

[32] O użyciu i funkcjach syntaktycznych imiesłowów w zabytkach starobułgarskich — patrz: A. Angelova, *Die Partizipialkonstruktionen in den altbulgarischen Sprachdenkmälern*, Sofia 1929; R. Večerka, *Syntax aktivních participií v staroslověnštině*, Praha 1961; R. Růžička, *Das syntaktische System der altslavischen Participien und sein Verhältnis zum Griechischen*, Berlin 1963.

[33] Por.: R. Večerka, *Ke konkurenci vztažných vět a participií v staroslověnštině*, Sborník prací filosofické fakulty Brněnské University, X, A 9, s. 35 - 43.

[34] Por.: Růžička, *Gr"cki sintaktični zaemki...*, s. 265.

E. – Eninski apostoł. – K. Mirčev, Chr. Kodov, *Eninski apostol. Starob"lgarski pametnik ot XI vek*, Sofija 1965.
Kp. – Karpinski apostoł. – Amfilochij, *Drevle-slavjanskij Karpinskij apostol XIII veka*, I - III, Moskva 1886 - 1888.
Mk. – Makedonski (Strumiški) apostoł. – wykorzystujemy fotokopię rękopisu.
O. – Ochridski apostoł. – S. M. Kulbakin, *Ohridskaja rukopis apostola. B"lgarski starini*, III, Sofija 1907.
Sl. – Slepčenski apostoł. – G. A. Ilinskij, *Slepčenskij apostol XII veka*, Moskva 1912.
Š. – Šišatovacki apostoł. – Fr. Miklosich, *Apostolus e codice monasterii Šišatovae palaeoslovenice*, Wien 1853.
Tls. – Tolstoevski apostoł ot XIV vek. Tekst przytaczamy z wydanej części rękopisu – G. Voskresenskij, *Drevne-slavjanskij apostol. Poslanija ap. Pavla*, vyp. 1 - 5, Sergiev Posad 1892 - 1908. Bierzemy też pod uwagę odchylenia wskazane w wydaniu Karpinskiego apostola.
Vr. – Vranešnički apostoł. – B. Koneski, *Vranešnički apostol*, Skopije 1956.

SKRÓTY CZĘŚCI APOSTOLSKICH

DzAp. – Dzieje Apostolskie
Rzym. – List św. Pawła do Rzymian
I Kor. – List pierwszy św. Pawła do Koryntów
II Kor. – List wtóry św. Pawła do Koryntów
Gal. – List św. Pawła do Galatów
Efez. – List św. Pawła do Efezów
Filip. – List św. Pawła do Filipensów
Kol. – List św. Pawła do Kolosensów
I Tes. – List pierwszy św. Pawła do Tesalonicensów
II Tes. – List wtóry św. Pawła do Tesalonicensów
I Tym. – List pierwszy św. Pawła do Tymoteusza
II Tym. – List wtóry św. Pawła do Tymoteusza
Tyt. – List św. Pawła do Tytusa
Filem. – List św. Pawła do Filemona
Żyd. – List św. Pawła do Żydów
Jak. – List św. Jakuba
I Ptr. – List pierwszy św. Piotra
II Ptr. – List wtóry św. Piotra
I J. – List pierwszy św. Jana
II J. – List wtóry św. Jana
III J. – List trzeci św. Jana
(Cyframi arabskimi oznaczamy odpowiedni rozdział i werset.)

THE ROLE OF BYZANTINE GREEK LANGUAGE IN FORMATION OF OLD BULGARIAN LITERARY LANGUAGE
(on the material of Old Bulgarian translation of the apostle in Slepchen copy)

Summary

In the hitherto research quite antagonistcally is evaluated the role of Byzantine Greek language in formation of Old Bulgarian literary language. The contradistinction of particular standpoints results most often from the tendency to the varied way of evaluation of the influence of Greek originals on the first Old Bulgarian translations.

Taking into consideration the fact that together with the first translations of liturgical texts were created the norms of Old Bulgarian language, which had not been previously used for literary purposes, it is obvious what enormous difficulties were encountered by the Apostles of Slavic writings – Cyril and Methody and what an epoch-making event was their translation work giving the Slavs writings and ensuring them a distinct place among the civilized nations.

In order to obtain translations adequate with the Greek originals, Cyril and Methody submitted to the literary treatment the spoken language and enriched it with new possibilities of expression; exceptionally skilfully they created the aspect of the new literary language of a widespread destination, laying out also the directions of the literary development of Slavic language in the next centuries.

In this article the author discussed the problem of the influence of the Greek original on the Old Bulgarian translation of the apostle contained in the Slepchen copy. The manifestations of this influence are looked for in the text of the Slepchen apostle only in the field of syntax, especially analysing the separated in the Old Bulgarian translation of the apostle the so called Grecisms which as a matter of fact are not foreign to the Slavic linguistic structure, and under the influence of the original only their activated, strengthened use occurs.

After the detailed, comparative linguistic-textual analysis we come to the conclusion that one cannot treat every similarity between the two languages as an influence of Byzantine Greek language on the Old Bulgarian since in many cases occurs the structural homogeneity and parallel development, consisting in the general Indo-european heritage of both languages.

For Old Bulgarian writers the Byzantine Greek language was a model of stylistically formed language. Since the literary Old Bulgarian language was shaped and formed in the process of translation that is why quite understandable is the uninterrupted endeavour of writers to enrich the possibilities of expression of literary language through introduction of some new manners, modelled on the Greek ones but realized in translations by means of Old Bulgarian stylistic devices.